

A portrait of Rudolf Steiner, a man with dark hair, wearing a dark suit, white shirt, and dark tie. The background is a blurred, light-colored landscape. The text is overlaid on the bottom right of the image.

Steinerův přínos moderní psychologii

Zuzana Ledvoňová

Univerzita Palackého v Olomouci

STEINERŮV PŘÍNOS MODERNÍ PSYCHOLOGII

Zuzana Ledvoňová

Olomouc
2019

Oponenti

PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Mgr. Eliška Suchánková, Ph.D.

1. vydání

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občansko-právní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

© Zuzana Ledvoňová, 2019

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2019

DOI: 10.5507/FF.19.24454634

;E4@+) *Ž" Ž&&Ž &(%Ž/bd ffi

;E4@+) *Ž" Ž&&Ž &(&Ž#/a` ↑ W, B68fi

;E4@+) *Ž" Ž&&Ž &(+Ž(/a` ↑ W, VBgTfi

„Vědy bez lidského sebezpoznání jsou škodlivé.“

Rudolf Steiner

Chtěla bych zde vyjádřit svůj velký dík paní doktorce Veronice Šmahajové za laskavé vedení, cenné rady a pomoc při vzniku textu této knihy. Dále bych chtěla poděkovat svému příteli a rodičům za vlídnou podporu a hodnotné postřehy, které přispěly ke zlepšení formální i obsahové stránky této monografie.

Obsah

Úvod	7
1/ Rudolf Steiner – život a dílo	9
2/ Věda a anthroposofie	14
2.1 Věda a problém její demarkace	14
2.2 Anthroposofie – duchovní věda	16
2.3 Duchovní věda kontra moderní věda	17
2.3.1 Duchovní svět neexistuje	18
2.3.2 Duchovní svět je pouze předmětem víry, nikoliv vědy	22
2.3.3 Duchovní svět nelze poznávat objektivně	26
2.3.4 K poznání duchovního světa nám scházejí metody a nástroje ...	32
2.3.5 Výsledky anthroposofie odporují konvenční vědě	36
2.4 Je anthroposofie věda?	37
3/ Psychologie a anthroposofie	43
3.1 Psychologie jako výchozí pozice pro vědu	43
3.2 Nové paradigma v psychologii	46
3.3 Metodologie poznání člověka	48
3.4 Metody rozvoje subjektu a jeho poznávacích schopností	50
4/ Vybrané Steinerovy psychologické teorie	53
4.1 Steinerova teorie osobnosti	53
4.1.1 Tělo	54
4.1.2 Duše	57

4.1.3	Duch	61
4.1.4	Články lidské bytosti a stupně vědomí	64
4.1.5	Evaluace Steinerovy teorie osobnosti	66
4.1.6	Steinerův model osobnosti v komparaci s uznávanými teoriemi ...	69
4.1.7	Steinerův model osobnosti ve světle moderní psychologie.....	72
4.2	Steinerova vývojová teorie	73
4.2.1	Steinerova vývojová teorie v komparaci s uznávanými teoriemi....	75
4.2.2	Empirické podklady Steinerovy vývojové teorie.....	78
5/	Zhodnocení Steinerovy nauky	81
5.1	Steinerův přínos moderní vědě.....	81
5.2	Steinerův přínos moderní psychologii	83
5.3	Kritika a slabé stránky Steinerova díla.....	85
	Závěr.....	90
	Souhrn	94
	Summary.....	96
	Rejstříky	105
	Věcný rejstřík.....	105
	Jmenný rejstřík.....	106

Úvod

Krise hodnot a velké globální problémy nás nutí přehodnotit dosavadní paradigmat¹ a přístupy ve vědě. Neuvěřitelný technologický pokrok, za nějž vědě vděčíme, je bohužel stále několik kroků napřed před pokrokem osobnostním a morálním. Vědecké pravdy jsou někdy založeny na zkosnatělém systému autorit významných vědců a mnohé teorie, které směřují k opuštění striktně materialistických paradigmat, jsou s výsměchem a velkou zarputilostí odmítány. Z psychologie, snažící se vyrovnat ostatním vědám, se *psyché* pomalu vytrácí, a ať už se nám to líbí nebo ne, směřujeme k teoriím, které se snaží i ty nejvyšší lidské vlastnosti redukovat na koreláty mozkové aktivity, přičemž duševno a duchovno není zahrnuto vůbec. Pokud je z celistvého obrazu člověka něco vynecháno, je pravděpodobné, že tím utrpí jeho přesnost. Proto je podle nás klíčové co největší celistvost uchovat.

Právě témata apelující na všestranný rozvoj člověka a duševně-duchovní přesah jsou něčím, co prostupuje celou anthroposofii, naukou Rudolfa Steinera, na základě čehož se domníváme, že zabývat se jeho myšlenkami má i v dnešní době opravdový smysl. Anthroposofie je ve své podstatě velmi upřímnou snahou harmonicky propojit v duši člověka materiální i duchovní svět tak, že oba jsou si rovny. A právě toto propojení, neupřednostňující a neodmítající ani

---

¹ Paradigmatem v této publikaci myslíme Kuhnem definovaný pojem, tedy „obecně uznávané a vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model problémů a model jejich řešení“ (Kuhn, 1997, s. 10). Jinými slovy jde o koherentní systém myšlení či světónázor, který je v dané době uznávaný a přijímaný většinou.

jednu z podstat člověka, nám připadá jako stěžejní pro nápravu chyb, které přísný materialismus napáchal nejen ve světě, ale i v duších každého z nás.

Tato monografie si klade za úkol oživit Steinerovy myšlenky, předat je srozumitelným způsobem a zamyslet se v kontextu naší doby a soudobých vědeckých paradigmat nad jejich možnou inspirativností a uplatnitelností. Neuvěřitelný rozsah a záběr Steinerova díla nás podněcuje zkoumat, jak se to má s jeho pravdivostí a přesností. Je nutné vyhnout se předsudkům a poctivým vědeckým bádáním ověřit platnost a přínosnost anthroposofie. Předtím, než se však věda pustí na pole empirie, pokládáme za důležité nastínit teoretické pozadí pro toto ověřování.

Pro tuto publikaci jsme si tedy zvolili jako hlavní cíle odhalit přínosy Steinerových poznatků z teorie poznání a psychologie a komparovat je s poznatky psychologie a současné vědy jako takové. Budeme se snažit zodpovědět, zda existují rozpory mezi Steinerovou naukou a dnešní vědou, a nastíníme také slabá místa Steinerovy teorie. Analýza a klasifikace Steinerova díla jsou doplněny syntézou jeho vybraných poznatků s poznatky moderní vědy.

Celá kniha je založena především na metodě komparace a analogie Steinerovy nauky s dnes uznávanými vědeckými poznatky, především z oblasti teorie vědy a psychologie.

1 / RUDOLF STEINER – ŽIVOT A DÍLO

Pokládáme za nezbytné seznámit se nejdříve alespoň stručně s životem a dílem Rudolfa Steinera. Vliv životních událostí, stejně jako vliv názorů jiných myslitelů a vědců na Steinerovo dílo, je nezanedbatelným činitelem při vzniku samotné anthroposofie, jejíž základy popsal jednak ve svých knihách, jednak v přednáškách, které byly následně sepisovány a vydávány knižně jeho žáky pod jeho jménem. V této kapitole se budeme snažit popsat významné události ve Steinerově životě přejaté z jeho autobiografie *Má cesta životem* (Steiner, 2000) a současně tyto informace podložit slovy z per dalších životopisců (Lindenberg, 1998; Nejedlo, 2010).

Rudolf Steiner se narodil 27. února 1861 v Kraljenci v dnešním Chorvatsku, jež bylo tehdy součástí rakouské monarchie. Jeho otec Johann Steiner byl nejdříve myslivcem, pak se stal telegrafistou a nakonec přednostou stanice ve službách rakouských železničních drah a spolu se svou manželkou Franciscou Blie měl tři děti – nejstaršího Rudolfa a dále dceru Leopoldinu a hluchoněmého syna Gustava. Vzhledem k otcovu povolání se rodina často stěhuje – nejdříve do Mödlingu v roce 1862, potom do Pottschachu roku 1863, kde Steiner prožívá své rané dětství, a o šest let později do Neudörflu nedaleko Vídeňského Nového Města.

Johann Steiner dbá na synovo vzdělání a Rudolf toho s vděkem využívá. Ve škole se dobře učí, navíc je také vášnivým samoukem v různých oborech. Jako dítě ho velmi oslovuje geometrie. Lindenberg (1998) popisuje, že okolo sedmi let se u Steinera projevuje jasnovidnost v podobě okultní zkušenosti,

při níž vidí vnitřním zrakem smrt matčiny sestry, která bydlela daleko od nich. Sám Steiner píše o tom, jak mu geometrie pomohla lépe uchopit podstatu těchto zření duchovního světa: „V myšlenkách jsem nespatořoval pouze obrazy, které si o věcech tvoří člověk, nýbrž projevy duchovního světa na tomto duševním dějišti. Geometrie mi připadala jako vědění, které sice sám člověk vytváří, ale jeho význam je na člověku úplně nezávislý“ (Steiner, 2000, s. 9).

Na střední škole čte díla Imanuela Kanta či Johanna Hebartu. V roce 1879 maturuje na reálném gymnáziu ve Vídeňském Novém Městě s vyznamenáním. Otec mu u drah zajistil stipendium na Vysoké škole technické ve Vídni, kde v letech 1879–1883 studuje matematiku, fyziku, botaniku, zoologii, mineralogii, geologii, chemii a vedle toho také literaturu, dějiny, filozofii či státní právo. Čte Johanna Fichteho, Friedricha Schellinga, zajímá se o politické dění ve Vídni či o hudbu Ludwiga van Beethovena. Jeho učitel Karl Julius Schröer ho přivádí k dílu Johanna W. Goetha, které na něj hluboce zapůsobilo, a od roku 1882 se na jeho doporučení může stát vydavatelem Goethových přírodovědeckých spisů. V témže roce vydává své pojednání *Jediná možná kritika atomistických pojmů*, ve kterém odsuzuje materialistické atomistické pojetí.

V roce 1883 opouští vysokou školu bez závěrečných zkoušek. Nedostává již stipendium, takže si musí vydělávat na živobytí jako vychovatel dětí u rodiny Spechtových. Ujímá se výuky jejich syna, který byl považován za nevzdělatelného, a využívá své poznatky o pedagogice a psychologii. Chlapec byl pak schopen normálně absolvovat gymnázium. Paní Spechtová se o Steineru stará, když těžce onemocní. V průběhu svých vychovatelských povinností vydává Goethovy spisy. V té době se také setkává s theosofickou společností², vídeňskou pobočkou spolku Heleny Blavatské, kterou vede Franz Hartmann. Tato společnost značně ovlivnila pozdější Steinerův světonázor – ten prakticky stojí na theosofických základech, které Steiner později obohatil především o křesťanské prvky a přizpůsobil době.

V letech 1890–1897 pracuje pro Goethův a Schillerův archiv ve Výmaru, kde bydlí u Anny Eunikeové, které pomáhá s výchovou pěti dětí. Formuluje

² Theosofie je světový názor, který se vyvinul v 19. století a rozšířil díky Theosofické společnosti, založené v New Yorku roku 1875. Vůdčí osobností byla mystička Helena Blavatská, jež měla údajně paranormální schopnosti. Základy položila ve své knize *Klíč k theosofii*, která měla spojit starou moudrost, vědu a lidskou kulturu pomocí kosmologie, historie, náboženství a symbolismu. Její učení v sobě spojuje prvky křesťanství, buddhismu, hinduismu, zoroastrismu či kabaly. Theosofie hlásá nesmrtelnost ega a reinkarnace, cílem života je pak dosažení nirvány. Věří, že člověk je složen ze sedmi článků (Heřt, 2007a).

také své myšlenky o individuální svobodě člověka ve svém díle *Filosofie svobody* z roku 1893. Studuje a setkává se s nemocným Friedrichem Nietzschem a vydává o něm spis. Vydává též souhrnné pojetí Goethova učení v knize *Goethův světový názor*.

Roku 1897 se Steiner stěhuje do Berlína, kde pracuje jako redaktor literárního časopisu. V roce 1899 uzavírá manželství s Annou Eunikeovou. Na přelomu století pomáhá zakládat kruh Přicházejících a spolupracuje na iniciativě Svobodných vysokých škol. V té době také píše dramata a přednáší pro dělníky. Setkává se též s Marií von Sivers, se kterou začíná úzce spolupracovat, například při vydávání měsíčníku *Luzifer-Gnosis* a dalších knih, a několik let po smrti jeho manželky Anny s ní později roku 1914 uzavírá sňatek. Vycházejí další jeho díla, jako je *Theosofie* nebo *Tajná věda*.

Steiner přednáší také pro Theosofickou společnost, která ho požádala o přednášky o Nietzsche, Goethem či mystice. Roku 1902 se stal generálním tajemníkem německé sekce Theosofické společnosti. Ve svých přednáškách se snaží spojit učení theosofie s individuálním poznáním jednotlivce, což společnost rozdělilo na dva tábory – jeden okolo Steinera a druhý okolo Annie Besantové. Steinerovým záměrem je zachování společnosti, avšak rozdílnost názorů, která spočívala především v tom, že Steiner zdůrazňoval nutnost vycházet při poznávání duchovních světů z myšlení a mentálních cvičení, zatímco Besantová se přiklání k poznání na základě změněných stavů vědomí a oddání se guruovi, vede k rozkolu. Poslední kapkou je rozepře o Jiddym Krišnamurtim, kterého theosofové pokládají za budoucího spasitele, zatímco Steiner upozorňuje na nebezpečnost takového přesvědčení. Roku 1913 pak Besantová ruší platnost zakládající listiny německé sekce, čímž vlastně vyobcuje Steinera s jeho příznivci.

Ještě v tomtéž roce zakládá Steiner Anthroposofickou společnost, spolu s Marií von Sivers cestuje po Německu i do zahraničí a zakládá pobočky. Anthroposofii můžeme popsat jako výsledek Steinerova bádání a světonázoru, ve kterém se odrážejí prvky platonismu, rosekruciánství³, alchymie či Goethova učení zasazené do nejnovějšího poznání tehdejší vědy. Někdy se proto označuje jako duchovní věda, spojující tak bádání v oblasti hmotného

³ Rosekruciánství, nebo též řád Růže a Kříže, je tajná mystická společnost stavící na křesťansko-esoterních základech a hermetické tradici. Bylo založeno počátkem 17. století v Německu, kdy byly publikovány tři jeho manifesty – *Fama*, *Confessio Fratemitatis* a *Chymische Hochzeit Christiani Rosenkreutz* (Partridge, 2004).